

В статті обосновано, що посередництво, як важлива частина соціальної роботи та соціально-педагогічної діяльності, займає значимі роль у ефективному вирішенні конфліктів. Досліджено основні базові стратегії посередництва. Розглянуто посередництво як професійна діяльність соціального педагога, соціального працівника. Проаналізовано сутність конфлікту. Визначено процедуру та технологію посередництва у вирішенні конфлікту, основні етапи посередництва: підготовчий (допереговорний) етап, етап ведення переговорів, етап пошуку рішення, етап прийняття рішення, завершення переговорів. Розглянуті технологічні підходи посередницької діяльності, посередництво (медіація) як соціально-педагогічна технологія у вирішенні конфліктів у навчальній середовищі.

Ключові слова: посередництво, посередник, медіація, посередницька діяльність, конфлікт, етапи конфлікту, технологія посередництва, соціально-педагогічне посередництво, соціальний педагог, соціальна посередницька діяльність, технологічні підходи.

VAKULENKO OLENA, YARMAK ALINA. *Intermediary as conflict response conditions in the pupil's surroundings.*

The article substantiates that intermediary, as an important part of social work and socio-pedagogical activity, plays a significant role in the effective resolution of conflicts. The main basic strategies of intermediary are highlighted. Considered intermediary as a professional activity of social teacher, social worker. The essence of the conflict is analyzed. It is determined the procedure and technology of intermediary in conflict resolution, the main stages of intermediary: preparatory (pre-negotiation) phase, stage of negotiations, the stage of finding a solution, the stage of decision-making, the completion of negotiations. The technological approaches of intermediary situation, intermediary (mediation) as a social-pedagogical technology in solving configurations in the student's environment are considered.

Keywords: intermediary, mediation, intermediary activity, conflict, conflict stages, intermediary technology, social pedagogical intermediary, social pedagogue, social mediation, social intermediary activity, technological approaches.

УДК 316.61-057.87

Капська А.Й., Сі Кай

ГУМАНІСТИЧНА КУЛЬТУРА ЯК ІНТЕГРОВАНА ЯКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА

У статті зроблена спроба виявити сутність поняття «гуманістична культура» та окреслити її структуру і складові, зокрема, освіченість, позиція, гуманна поведінка. Коротко розкрито різні наукові позиції зарубіжних і вітчизняних вчених щодо розуміння гуманістичної культури, формування якої передбачає розширення у студентів гуманних якостей, гуманної позиції та

гуманних вчинків. Акцентується увага на необхідності і можливості «переведення» студентів від гуманної позиції до гуманної поведінки, в якій проявляються гуманістичні якості особистості, що є інтеграційними ознаками наявності гуманістичної культури.

Ключові слова: гуманізм, гуманістична культура, гуманістичне виховання, гуманна позиція, гуманна педагогіка, гуманна поведінка.

Якщо говорити про становлення людини як про самоціль суспільного розвитку, то це не є можливим без досягнення високої соціальної культури самого себе, культури її ставлення до інших людей, до самої особистості як суспільної одиниці. Тому слід наголосити, що наявність гуманістичної культури – це не лише потреба суспільства, але й надзвичайно важлива цінність для розвитку самої особистості. Формування такої культури передбачає високий рівень морального розвитку особистості, подолання егоїзму, розуміння вищого аспекту людської діяльності в активному служінні прогресивним ідеалам та уміння вибудовувати свою поведінку на основі гуманних цілей і цінностей.

Доречно зробити акцент на тому факті, що гуманізм в історії педагогіки розглядається як певний напрям в науці і практиці [9]. Доведено, якщо в широкому значенні педагогічний аспект проблеми гуманізму є вченням про гуманістичний виховний ідеал, то у вузькому значенні гуманізм розглядається як моральна якість людини. В цьому плані педагогічний аспект гуманізму в основному співпадає з етичним аспектом. «Суть першого полягає в тому, що він ставить питання виховання істинної любові до людей, поваги людської гідності оточенням, формування гуманістичних переконань і взаємовідносин і представників молодшого покоління суспільства» [9, с. 26].

Як філософський світогляд гуманізм почав оформлятися в XIV столітті. Відправною точкою гуманістичного антропоцентризму стає Людина. Завдяки зусиллям видатних мислителів почала формуватися нова система моральних цінностей, добропорядності, гуманних якостей, гуманної позиції та гуманних вчинків. Акцентується увага на необхідності і можливо возвеличення почуття любові. Епоха Відродження сприяла утвердженню безмежної могутності людини, її необмежених можливостей.

Гуманізм, закладений філософами Відродження, мав великий вплив на педагогічні ідеї Я. Коменського, його світогляд відзначався гуманізмом, оптимізмом, життєрадістю, оскільки він «в людині бачив найдосконаліше і найпрекрасніше творіння» [3, с.72]. При цьому педагог розглядав питання виховання і навчання в нерозривності і єдності, тому вся його діяльність була присвячена проблемам виховання й освіти, корекцій суспільства з метою розвитку взаєморозуміння і співробітництва між людьми.

Пізніше епоха Просвітництва відкрила цілу галерею визначних педагогів (І.Герберт, А.Дістервег, Р.Оуен, Ф.Фребель та ін.), теоретичні положення яких базувалися на ідеях моральності: внутрішньої свободи, досконалості, доброзичливості, права і справедливості.

Їхні думки в нових умовах розвитку суспільства поглибили і розширили революціонери-демократи (В. Белінський, М. Добролюбов, М. Чернишевський),

котрі головним критерієм гуманізму бачили «любов до людини». Вони вимагали від педагога глибокої поваги до прав і гідності дитини.

Значним кроком в утворенні гуманістичного виховання зробив, зокрема, М. Пирогов, педагогіку якого визнавали гуманною і прогресивною. Він закликав «розвивати у молодого покоління любов до істини, формувати тверду волю, громадянську гідність, людські якості, водночас виводив виховну справу за межі професійної гідності, наділяючи її соціальною спрямованістю. Дух гуманізму розуміння ідеальної людини та загальнолюдської освіти, відображений у працях М. Пирогова, став орієнтиром для прогресивних педагогів» [5, с. 48-49].

Ідеї гуманістичного виховання, як зазначалося вище, свого часу продовжував К. Ушинський, П. Каптерев, С. Шацький, А. Макаренко, В. Сухомлинський. При цьому привертає увагу позиція В. Сухомлинського, який обґрунтував моральну теорію гуманістичного виховання, в основі якої лежить «ідея служіння людям», яку він називає «азбукою виховання людяності» [7]. Пізніше педагог-вчений використовує термін «гуманістична культура» виховання, яке на нашу думку, є досить широким поняттям, оскільки гуманізація людини є процесом формування гуманістичної людини, що найбільш повноцінно проявляється у гуманістичній культурі. Адже лише культурна сутність людини є системоутворюючим компонентом її цілісності. Ця думка конкретизована у дослідженні П. Флоренського: «Людина культури – гуманна (гуманістична) особистість. Гуманність – це вершина моральності, оскільки в ній любов до людей, всього живого поєднується з милосердям, добротою, здатністю до співпереживання, альтруїзмом, готовністю надати допомогу, розумінням цінності і неповторності кожної людини, недоторканності людського життя, прагненням до миру, злагоди, добросусідства, умінням проявляти терплячість і доброзичливість до всіх людей незалежно від становища в суспільстві її особистих властивостей» [8, с. 13].

Ми цілком погоджуємось з позиціями дослідників, які глобальний гуманізм розуміють як «утвердження на першому місці цінності людини, а вищим критерієм оцінки суспільного життя і прогресу суспільних відносин - благо людини. Суть етичного аспекту гуманізму розкриває ставлення людей, що базуються на переконаннях, які підтверджують, що людина є найвищою цінністю в світі, і пройняті любов'ю до людини, повагою до його гідності, турботою про її благо і розвиток у неї високих моральних якостей» [9, с. 25].

Низка науковців розглядають «гуманність» в педагогічному аспекті як прояв почуття моральності і як моральну якість, а також як особливості змісту і практичні шляхи всебічного гармонійного розвитку підростаючого покоління. Водночас вони називають конкретні ознаки гуманізму: прояв людяності у ставленні до інших людей, увага, привітність, чуйність, тактовність у взаємовідносинах людей, нетерпимість до викривлення і аморальних вчинків, брехні, грубощів і зверхності [1; 2; 5; 6].

«Гуманність» - це якість людини «людяній у своїх діях і ставленні до інших людей», яке на думку Н. Клименюк, відображає «єдність чуттєвого, свідомого і діяльного, включаючи в собі культуру почуттів, культуру етичного мислення і

культуру поведінки» [2, с. 14]. Це дозволяє розглядати гуманізм як прояв світогляду, позицію людини, а гуманність – як якість особистості.

У контексті нашого дослідження означенні поняття – «гуманізм» «гуманність» лежать в основі становлення гуманістичної культури», яку можна розглядати як вихованість особистості в гуманістичному дусі. У цьому плані з такою позицією перегукується думка вітчизняного науковця Д. Пащенко, котрий розглядає гуманізацію процесу і гуманістичне виховання як «спеціально організований процес цілеспрямованого розвитку дитини (допустиме студентам) шляхом створення сприятливих умов позитивної самореалізації виховання в процесі його співпраці з педагогами, батьками, членами колективу і спілкуванню з природою соціуму і культурою» [4, с. 24].

Аналіз наукових досліджень (Р. Ануфрієва, Л. Бобко, Г. Бонадаренко, К. Гавриловець, Н. Клименюк, А. Кудусова, А. Міняйлова, Т. Осипова та ін.) дозволив окреслити складові гуманістичної культури особистості. Це - гуманістична освіченість, гуманістичний світогляд, гуманістична поведінка.

Без сумніву, що в основі усіх трьох складових лежать знання, які відображають сутність гуманістичного виховання, орієнтованих на формування гуманістичної культури особистості. Гуманістична освіченість (знаннєвий аспект) передбачає необхідність засвоєння студентами системи понять про гуманізм і гуманність, загальнолюдську й національну культуру свого народу, духовність і свободу, знання про сутність добра і зла, справедливості і мораль.

Важливою складовою у формуванні знаннєвого блоку гуманістичної освіченості є знання про сутність і особливості гуманістичного виховання, уміння визначати цілі й шляхи їх досягнення, що посилює формування гуманістичного світогляду студентів.

В результаті усвідомлення інформації про складові гуманістичної культури та розвитку особистісних почуттів формується гуманістична свідомість, гуманістичні переконання, які можуть поглиблюватись лише в діяльності.

В останні роки ХХІ ст. педагогічний аспект гуманізму поступово почав розкриватися ширше і глибше. Актуалізація даного напрямку й прояв інтересу педагогів до нового пояснюється кількома причинами. Як свідчать наукові доробки, в педагогіці постала потреба в узагальненні, осмисленні, трансформації даних умінь, досвіду, посилення моральних аспектів практичної роботи, у необхідності зміни позицій вихованців у виховній роботі. Здійснюючи пошуки концептуальних засад формування у студентів педуніверситету гуманістичної культури, ми окреслили, перш за все, основні складові гуманної особистості, які було визначено в кінці ХХ ст. Причому головною ідеєю для посилення формування гуманістичної культури педагоги утверджують ідею розвитку гуманістичного потенціалу особистості, який вбирає в себе «уміння керуватися принципами справедливості, вирішувати конфлікти, виступати посередником, підтримувати тактовні стосунки, проявляти чесність, доброту, щирість» [1, с. 78]. Загалом, можна сказати, що гуманістична культура має включати розуміння поняття «гуманістична культура» - це сукупність знань, усвідомлення гуманістичних якостей та прояв гуманістичних якостей у дії (поведінковий аспект).

Розуміння суті гуманістичної культури як поняття і як процесу (формування гуманістичної культури в принципі є двостороннім процесом) підтверджує думку І. Якимович, яка аргументує процес гуманізації, що втілюється в гуманістичній культурі особистості, і стверджує думку, що «гуманістична культура» включає «інтегративну характеристику особистості, яка базується на гуманістичному світогляді (що характеризує певний рівень її гуманістичних потреб та інтересів, свідомості, мислення і діяльності)» [9, с.16]. Загалом можна сказати, що гуманістична культура має включати гуманістичну освіченість (знаннєвий аспект), гуманістичну позицію (усвідомлене сприйняття її суті) та гуманну поведінку (практичний аспект прояву гуманістичної культури).

Повертаючись до суті гуманістичної культури, доцільно повернутися, до характеристики такої позиції студента, яка в даному разі відображає мотив (потребу) та власну позицію в конкретній ситуації. Гуманна позиція є результатом засвоєння знань про гуманізм, гуманістичну культуру.

Гуманна позиція формується поступово і реалізується в поведінці особистості. Можна сказати, що гуманна позиція є комплексним показником, який інтегрує в собі освіченість (знання про гуманність, гуманні вчинки) і є водночас своєрідним емоційно-вольовим сигналом до здійснення гуманістичної поведінки, яка, у свою чергу, є заключним акордом у сформованості гуманістичної культури студента.

До речі, вітчизняні дослідники даної проблеми (Б. Багай, А. Міняйлова) визначають попередником гуманної поведінки прояв гуманної позиції, яка свідчить про сформованість у студентів етичного мотиву і наявність засвоєного ним культурного досвіду. Прояв гуманної поведінки підтверджує момент засвоєння студентом та його вибір соціально-моральної норми, яка поступово може перейти у моральну свідомість гуманної особистості, яка відображається в гуманній позиції.

Представляючи наше власне бачення гуманної поведінки не слід обходити надзвичайно важливі її особливості – це прояв у ній власних гуманістичних якостей, які, у свою чергу, є найбільш повними і детальними характеристиками гуманістичної свідомості і поведінки особистості. Саме особисті гуманістичні ознаки представляють собою певний набір якостей, які відображають багатогранність особистісних якостей студентів. До них можна віднести: взаєморозуміння, доброзичливість, співпереживання, емпатію, взаємодопомогу, уміння прийти на допомогу людям. Слід зазначити, що різні вчені у своїх дослідженнях називають різні, як за кількістю, так і за ознаками, гуманістичні якості: допомога, повага, чутливість, обережність, непримиренність до антигуманізму (К. Гавриловець); доброзичливість, емпатія, терпимість, відповідальність, комунікабельність та комунікативна толерантність (А. Міняйлова); любов, безкорислива діяльність, терпимість, повага, чутливість (Л. Бобко). Зазначені гуманістичні якості особистості – це єдність знань, мотивів, способів поведінки з врахуванням комплексу гуманістичних проявів: увага, запобіжність неприємностям, турбота, непримиренність до антигуманних вчинків. До речі, слід зазначити, що Л. Бобко вважає за доцільне розмежувати «якості, які відображають як фахові якості (знання своєї спеціальності, професійна

компетентність), так і особистісні (доброта, любов, гуманність, справедливість, принциповість, честь, совість, порядність)» [1, с. 87].

У даному дослідженні ми ставимо за мету розкрити зміст й особливості формування і прояву особистісних якостей студентів педагогічного університету, котрі готуються до педагогічної діяльності, виховання гуманістичної особистості в різних соціально-виховних інституціях: школі, в інтернатних закладах, в будинку сімейного типу, в коледжах і вищих навчальних закладах. Тому слід наголосити, що саме усвідомлення необхідності використовувати гуманістичні якості у практичній діяльності дозволяє нам вести мову про формування гуманістичних якостей в період навчання в університеті в умовах творчої позанавчальної діяльності.

Ми дійшли думки, що формування гуманістичної культури студентів не може здійснюватися послідовно чи паралельно за одним чи за кількома гуманними якостями. Тому ми вважали за доцільне об'єднати особистісні гуманістичні якості в окремі блоки. До того ж гуманістичні якості особистості можуть переплітатися, створюючи складну структуру, домінувати або виступати своєрідним підсилювачем для формування іншої гуманістичної якості. Скажімо, знаннєвий аспект (освіченість) не зможе повноцінно «спрацювати» на користь процесу гуманізації особистості, оскільки він потребує реального відображення в «гуманній позиції», в «гуманній дії» тощо. У свою чергу, гуманістична культура особистості найбільш повнозначно проявляється в «поведінці, у ставленні до інших».

Таким чином, на основі структурного аналізу гуманістичної культури особистості та результатів теоретичного дослідження означеної проблеми нами були окреслені компоненти гуманістичної культури: гуманістична освіченість (знаннєвий аспект), гуманістична усвідомлена позиція (переконання), гуманна поведінка (практичний аспект гуманістичної культури).

Рухаючись за логікою розгортання змісту складових гуманістичної культури ми коротко окреслили їх змістове наповнення, оскільки саме цей факт дозволяє виявити суттєві ознаки суб'єктів виховання.

Гуманістична освіченість відображає знаннєвий аспект гуманістичної культури особистості, зокрема, здатність і готовність студентів оволодівати інформацією про гуманістичну культуру, бажання осмислити суть гуманізму, гуманності та особливостей і можливостей їх прояву у практичній діяльності.

Гуманна позиція (переконання) – відображає усвідомлене ставлення до гуманістичних ідеалів, про роль гуманістичних переконань у життєдіяльності людини, наявність орієнтиру у взаємодії з різними людьми, гуманістичне ставлення до себе і до іншого, наявність гуманістичної спрямованості і гуманної мотивації, принциповість у помислах і діях, впевненість у своїх гуманних рішеннях.

Зазначений останній компонент гуманістичної культури - поведінка – є, по суті, узагальненим показником сформованості чи несформованості гуманістичної культури, оскільки саме в поведінці особистості відбувається практична реалізація набутих знань, сформованої усвідомленої гуманної позиції (як переконаності у власній правоті) інтегруються всі інші особистісні гуманні якості. Гуманна поведінка змушує студента як суб'єкта виховного процесу аналізувати й

оцінювати власний знанневий ресурс, мотиви вибору конкретної поведінки, спрямованість різноаспектних дій і вчинків, принципів власної позиції в тих чи інших життєвих обставинах. Це спонукає студентів до підсилення тих особистісних гуманних якостей, які у процесі формування гуманістичної культури могли бути своєрідним фоном для розвитку домінуючих якостей.

Виходячи на результати міркування і положення різних дослідників стосовно необхідності перетворення загальнолюдської культури в індивідуальну гуманістичну культуру особистості, ми усвідомлюємо, що об'єктивний характер вимог до загальнолюдської культури сприймається кожним вихованцем суб'єктивно, що веде іноді до усвідомлення гуманістичної культури або досить динамічно, або ж досить уповільнено. Це пояснюється наявністю певної нерівномірності сформованості індивідуального рівня гуманістичної культури, тому можна говорити про особливості, неповторність у виборі змісту даного педагогічного процесу та характер прояву гуманістичної культури особистості.

Таким чином, можна стверджувати, що основними складовими гуманістичної культури, що вбирають в себе низку рядоположних показників, є: наявність гуманістичної освіченості (знанневий аспект), усвідомлену гуманну позицію (переконання) та гуманну поведінку (практичний аспект гуманістичної культури). Кожна із цих складових характеризується окремими показниками та рівнем їх сформованості і прояву, а в цілому на практиці виступає як інтеграційна якість особистості.

Вважаємо за доцільне розкрити сутність кожного компонента гуманістичної культури особистості з урахуванням специфіки педагогічного університету та в контексті майбутньої професійної діяльності випускників педагогічного профілю.

Використана література:

1. Бобко Л.О. Гуманістичне виховання студентів вищих навчальних закладів фінансово-економічного профілю у позанавчальній діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Бобко Лариса Олександрівна. Київ, 2003. 261с.
2. Клименюк Н.В. Виховання гуманності соціальних працівників в умовах професійної підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Клименюк Наталія Василівна. Херсон, 2007. 211с.
3. Коменский Я. А. Педагогическое наследие / Я. А. Коменский, Дж. Локк, Ж.Ж. Руссо, И. Г. Песталоцци ; сост. В. М. Кларин, А. Н. Джуринский. М. : Педагогика, 1988. 416 с.
4. Пащенко Д. І. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до гуманістичного виховання учнів: дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 / Пащенко Дмитро Іванович. Київ, 2006. 467 с.
5. Пирогов Н.И. Вопросы жизни. Избранные педагогические сочинения. - М.: Педагогика, 1985. - С. 29-52.
6. Сергеева Н.Г. Теория и практика гуманистического воспитания в отечественной педагогике (первая половина XX века): диссер. на соискание научной степени канд.пед.наук 13.00.01/Н.Г.Сергеева. Саратов, 2000. 189 с.
7. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину. - Вибрані твори в 5-ти томах. Т. 2. К.: Рад. Школа, 1976. С. 158-400.

8. Флоренский П. Детям моим. - Воспоминания прошлых дней. М., 1992. 301 с.

9. Якимович И.Г. Педагогические условия формирования гуманистической культуры личности подростка во внеурочной деятельности: диссер. на соискание научной степени канд.пед.наук 13.00.01 / И.Г.Якимович. Брянск, 1997. 179 с.

КАПСКАЯ АЛЛА ИОСИФОВНА, СИ КАЙ. Гуманистическая культура как интегрированное качество личности студента.

В статье сделана попытка раскрыть сущность понятия «гуманистическая культура», очертить ее структуру и составляющие, в частности: образованность, позиция, гуманное поведение. Коротко раскрыто ряд научных позиций зарубежных и отечественных ученых по гуманистической культуре, формирование которой предусматривает расширение у студентов гуманных качеств, гуманной позиции и гуманных поступков. Акцентируется внимание на необходимости и возможности «перевода» студентов от гуманной позиции к гуманному поведению, в которой проявляются гуманистические качества личности, которые являются интеграционными признаками наличия гуманистической культуры.

Ключевые слова: гуманистическая культура, гуманистическое воспитание, гуманная позиция, гуманная педагогика, гуманное поведение.

KAPSKA ALLA, SI KAJ. Humanistic culture as integrated quality of personality of student.

In the article given it a shoot to educe essence of concept humanistic culture and to outline her structure and constituents, in particular, form, position, humane behavior. The row of scientific positions of foreign and home scientists is shortly exposed on a humanistic culture, forming of that envisages expansion for the students of humane qualities, humane position and humane acts. Attention is accented on a necessity and possibility of «translation» of students from humane position to humane behavior, in that humanistic qualities show up personalities that are integration presence of humanistic culture bits.

Keywords: humanistic culture, humanistic education, humane position, humane pedagogics, humane behavior.

УДК 37.015.31.,316.647,5 -053.6

Костюшко Г. О., Сливченко І.В.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ

У статті здійснений аналіз теоретичних підходів до формування толерантності в старших підлітків. Представленні різні класифікаційні підходи до визначення та обґрунтування категорії «толерантність» і її функцій. Визначені психолого-педагогічні характеристики старшого підліткового віку та